

K N U D T Z O N D A L E N :

+++++

Av O. Y.

Knudtzondalen i Øvrevågen ligger ikke i alfarveien, hverken for en Storrundtvandrer eller for en som skal til Gomalandet.

For en sådan vandrer er Øvrevågen omkring Baks verft et mere tett bebygget bystrøk, som det gjelder å komme hurtig forbi for å komme i mere frie omgivelser. _ Få tenker på den lune gård Knudtzondalen, som i landlig idyll ligger gjemt bak bergene noen stenkast i nordøst. Og dette var nok også tanken hos ham som første gang anla denne gård. Den skulde bli en rolig plett.hvor landlivets fred kunde nytes av beboerne uten å bli sjenert av alfarsveiens mangeslags uro.

Knudtzondalen er er en av Kristiansunds største gårdsbruk. Dens grunn strekker seg fra Øvervågen helt til Dunkasundet. Den eies nu av herr Jon. Glærum, hvis slekt har eiet gården i tre generasjoner. Ved hans imøtekommenhet har jeg fått kikke i en bunke av gamle dokumenter som vedrører hans gård,og med disse som kilde får vi greie på gårdens historie fra den første oppdyrkede lille flekk til nu,der den ligger med sine vide,veldyrkede marker og sin store trivelige besetning av rautende kuer og kaklende høns,

Når gården bærer navnet Knudtzondalen tenker man selvfølgelig på navnet Knudtzon, og at det er en Knudtzon,som har ryddet stedet fra først av, Dette siste er imidlertid ikke tilfellet,men kjøp _mannsfamilien Knudtzon eiet gården fra 1808 til 1846,og i disse eieres tid ble det største arbeide gjort hva oppdyrking og bygning av hus angår, derfor er navnet Knudtzon så fast knyttet til Dalen, at intet har maktet å tre istedet for dette navn i folketradisjonen.

Det eldste dokument forteller, at Morten Lossius, proprietær til Holden gård og underliggende gods i Hevne tinglaug og Fosens fogderi gjør herved vitterlig at have solgt og avhendet _til velædle herr kjøb _ og handelsmand Nicolay HenrichKnudtzon i Christiansund,hustru og arvinger_ et under min eiende Foesns gård henhørende og på øen Kirkelandet i Christiansund beliggende jordstykke,Øvre Fosenvågen kaldet som tilforn har været brukt og benyttet af velædle hr.Walther Miln, hvilket jordstykkets territorium efter det der optagne mål,bestående av gjerdet ved stalden til det andt gjerde 587 alene osv.

_ 2 _

K N U D T Z O N D A L E N :

Av O .Y .

Her følger en detaljert beskrivelse av grensene som har mindre interesse i denne oversikt. Dog kan det vere verd å legge merke til at firmaet Isach og Thomas Moses i Vågen eiet engstykket i vest for Dalen, samt at den "alfare vei" gikk tvert gjennom den kjøpte grunn. Storrundtveien er derfor meget gammel. I første del av skjødet har Lossius benevnt stedet: Øvre Fosenvågen kaldet, i siste del har Knudtzon innskutt: "Øvre Fosenvågen, nu Dalen kaldet. Altså har Knudtzon gitt det navn av Dalen. Kjøpesummen var 100 riksdaler dansk kurant (ca 960 kr.) men desuten skulde Knudtzon betale i årlig avgift 48 skill. " til hjelp til de kongelige skatter " Dette skjøde er datert Christiansund 8 mars 1808 og undertegnet M. Lossius med vitterlighetsvidner: Johan Kohlmann og Valentin Hansen.

Imidlertid var dette av Knudtzon kjøpte jordstykke ikke hele det nuværende Dalen. Han hadde større planer oppe. Krigen med England var allerede begynt. Riksdaleren rutsjet nedover. blokaden var i virksomhet. Formodentli tenkte Knudtzon på å bruke pengene til anlegg av et større gårdsbruk nær byen, thi den 12 juli 1809, altså et år efter det engelske angrep på Christiansund, kjøpte han av M. Lossius den store strekning av Gomalandet utover til Dunkarsundet. Skjødet nevner _ _ _ M Lossius avhender et under hans eiende gård Foesengården henhørende og på Kirke _ landet beliggende " udyrket og for det meste av bjerg bestående jordstykke 1/2 " Øvre Fosenvåg kaldet, og som strekker seg op efter like til søen til det dels dyrkede og dels udyrkede jordstykke " som forhen er solgt til N.H.K. (sskjøde 8. mars 1808) "hvilken bjergstrekning ved Dalen ved siden af Scheys stykke lige ved Dunkarsundet" _ Senere kaldes bjergstrekningen "bemeldte bjerg og myrstrekning" - det var nok ikke bare bjerge, Knudtzon kjøpte. Han hadde nok sett at de større myrstrekninger utover Gomalandet måtte kunne dyrkes. Skjødet nevner at John Moses og Jens. K. Christie hadde sine laksgarn nær Dunkarsundet og disse skulde få lov til å ha dem fremdeles så lenge de levet, og avgiften skulde som før betales til M. Lossius

K NUDTSONDALEN.

Av O.Y.

Et tredje dokument er en besiktigelsesforretning i Knudtzondalen i 1800. Denne gir interessante opplysninger bl. a. om hvorledes stedet så ut før Knudtzons tid, altså i den nevnte Walther Milns tid, den mann som først ryddet grunnen.

I annen halvveid 1700- tallet kom den ene britte etter den annen og nedsatte seg som kjøbmenn i den nye kjøpstad Christiansund. Navne som Moses, Ord, Leslie, Gordon, Coxon, Min og Gilroy skriver seg fra den tid.

Walther. Miln. som nevnes i forrige artikkel var "bånefødd i Skotland" (Daae) og tok handelsborgerskap her i 1778. Han handlet sammen med sin landsmann Rob. Gilroy, som hadde tatt borgerskap her i 1771, og dette kompaniskap holdt ved inntil Miln døde i 1799.

Efter denne orientering går jeg over til Knudtzondalen og dveler ved den besiktigelsesforretning som gir noen opplysninger om Knudtzondalens første rydning.

Da kjøpmann N.H. Knudtzon hadde kjøpt den første parsell av Dalen vilde han sikre seg at ingen kunde komme senere å kreve gården igjen ifølge odelsretten. Derfor hadde han gjennom stiftsdireksjonen innstevnet mulige interesserte til å møte ved en besiktigelsesforretning på Dalen, for å gjøre sine krav gjeldende. Denne forretning holdtes 29 de oktober 1808. Ingen sådan interesserte møtte og Knudtzon var dermed sikret eiendomsrett for seg og sine etterkommere. Forretningen lededes av byfogd Schare og besiktigelsesmennene var: Anders Knudtzon, Anders Meldahl, Rasmus Hoset, Peder Berg, Esten Vrager og Thore Slennes. Retten blev satt på den eneste bygning som finnes på den samlede eiendom, nemlig ladebygning, fæhus og kostald. N.H. Knudtzon møtte prsonlig og fremla den stevning han hadde utferdiget til mulige odelsberettigede. I denne ser vi bl.a. - Knudtzon er blitt lovlig eier - ifølge skjøde av 8de mars 1808 - af et af Walther Miln opdyrket jordstykke i Øvre Fosenvaagen, saa vel som nogle uopdyrkede jordstrekninger straks derved beliggende ,alt under benævnelse af Dalen.

"de udnævnte besiktigelsesmend tilligemed byfogden og citanten (Knudtzon) oversaa først det tildels opdyrkede jordstykke hvis hus, nemlig ladebygningen, koer- og fæhuset, Citanten under et med

K N U D T Z O N D A L E N :

Av O.Y.

afgagne Walter Milns enkes eller anden mands toldinspektør hr. capitaine Hejerdahls vaanegaard i byen under et havde tilkjøbt seg" --og dernæst besaa man den strækning som ved skjødets er beskrevet og som en foreløbig opgang efter det angivne maål og beliggenhet ere ved stene afmerkede, og som citanten allerede tidels har begyndt med at indhegne med torvgjerde, Citanten som tilligemed huset paa det først benævnte stykke, derhos havde tilkjøbt sig det derom anbragte steengjerde " -- ønskede at besigtigelsesmændene "vilde bestemme både hvorledes det indhegnede opdyrkede er dyrket, saa - velsom hvor stor andel det uopdyrkede af bjerge og videre som ligger under stengjerdets inhegning. Besigtigelsesmændene erklærede: At ligesom de ansaa det som ansaaes for dyrket at trænge til betydelige forbedringer paa forskjellige steder. likesom det er synlig at citanten nylig har anvendt bekostninger paa at optage eller oprenske de optagne grøfter, samt lagt forskjellige broer, saa ansaa de at det uopdyrkede strækning af bjerge og videre ungefærlig kan ansees som den halve deel af det samlede areal. Med hensyn til det uopdyrkede - da fandt man at samme består af dels myr og dels nøgne bjerge. På en del af myren har citanten allerede gjort bekostninger til opdyrkning - ligesom man fandt at en hel del arbejdsfolk endog idag vare nærværende - og ligesom det var besigt. mændene almindelig be- kjendt, at de forskjellige engstykker der som meldt bestaaende af nøgne bjerge og myrer ikke førend citantens begyndelse dermed har vært således dyrket at deraf kunde erholdes det ringeste uhum fructum enten til ager eller engeland, ligesom myrene desuden ere saa bløde at kreature den meste tid af aaret neppe kan komme derpaa foruden at den ubetydelige løng og gresstengler som derpaa kan frembringes, ikke engang kan ansees til nogen væsentlig nytte for havnegang " .

Av dette dokument kan vi slutte følgende: Walter Miln har først bygslet og opdyrket et mindre jordstykke og opsatt stengjerde omkring, bygget et uthus, som bestod av lade, fjøs og sauehus. -- Han har altså drevet det første gårdsbruk i Dalen, men han har ikke bygget nogen vånegård for folk. Sin vånegård hadde han i byen

KNUDTZONDALEN :

Av O. Y.

Miln dør i 1799. Hans enke gifter sig påny med kapt. Hejerdahl. Ekteparret selger da i 1808 uthuset i Dalen til W.H.Knudtzon, men samtidig selger de Milns vånegård i byen "under et" med uthuset i Dalen må det være øiensynlig at han vilde flytte denne vånegård ut til Dalen for å bruke den for å bruke den til landsted.

Dokumentet antyder at Knudtzon hadde store planer der i Dalen. at han da vilde opsette landsted der er da selvfølgelig. Foruten det stykke som var dyrket og innhegnet av Walter Miln. Kjøper Knudtzon desuten en større uopdyrket strekning i vest for Dalen - der han allerede var begyndt å sette torvgjerde. Dette er vel strekningen ved "Dalabrekka" og vestover. ---Året efter (se foran) kjøpte han desuten strekningen helt ut til Dunkarsundet. I årene 1808 -- 1810 må det derfor ha vært livlig virksomhet herute : Jordarbeidere driver med grøfter og nydyrkning, trearbeidere der holder på med flytningen av Milns gård i byen og opsetter den herute Ifølge tradisjonen stod vånegården med fasaden mot syd. At gården før har tilhørt skotlenderen Walter Miln viser også noen merkelige veggmalerier og inskripsjoner, som ennå er bevart i denne gård.

Kjøpmann W.H.Knudtzon kjøpte i 1808 "afgagne" Walter Milns hus i byen "under Et" med sen fjøs og ladebygning som Miln hadde opsatt på det av ham nyryddede sted i Dalen. Det synes derfor overveiende sansynlig at Knudtzon har kjøpt dette hus i byen for å flytte det ut til Dalen for der å brukes som vånegård. Nokk et forhold ved dette hus gjør at det før har tilhørt en britte: I annen etasje er to værelses vegge nesten helt dekket av malerier. Farvene er lagt direkte på treveggene som er avdelt i ramme-felter. Motivene er overveiende av religiøs art særlig gammeltestamentisk. samt astronomisk-matematisk. Vi ser kong Salomo bygger templet i Jerusalem, derunder står bibelord, samt henvisning til 2 Krøn. 3 kap. Vi ser skildringer fra de gamle profeter og sentenser fra dem, fra Esaias 53, fra Micha 6, fra Sirachs, fra pred. bok o.s.v. Inskripsjonerne står på gammeldansk og gammelengelsk samt litt latin.

KNUDTZONDALEN :

Av O.Y.

Et av motivene er også hentet fra dr.Arbutnot (eng. forfatter død 1735) Et par bilder er særlig virkningsfulle. På det ene sitte en rik mann og teller pengene sine, bak portieren griner dødens bilde stykt mot ham og der henvises til Jer. 17, 1. På det annet ser vi barnedrapene i Bethlehem, hvorledes stritsmennene på kong Herodes befaling river guttebarna ut av morens arme og myrder dem. En rekke bilder kretser om astronomi og geometri: Vi ser bilde av Tycho Brahe som kiker på stjernene med sitt teleskop, bilde av dyrekretsen, et bilde hvor mesteren sitter og gir ordre til sine svender og læregutter, svendene med cirkler og passer, lærer - guttene med lange tepper, hvorpå de tegner cirkler og vinkelfigurer o.s.v. Noen felter inneholder utelukkende skrift på gammelengelsk og med religiøs- moralsk innhold. Malerteknikken er høist måtelig både hvad perspektivet og plastikken angår. Vi får det inntrykk at det er en malerhåndverker som har utført dette på eierens bestilling - at det er eieren selv som har bestemt alle motiver og sentenser.

Hele dette maleriinteriør peker absolutt hen på brittiske impulser. En innflyttet sleswiger som N.H.Knudtzon vilde ikke ha anordnet en slik billedserie med overveiende engelske tekster, det må ha været den innflyttede skotte Walter Miln. Desuten viser enkelte drakter sikkert hen til tidsrummet 1770 - 90 og ikke på tidsrummet 1808 da Knudtzon hadde huset i Dalen. Billedene må være malt før 1790 mens huset stod i byen og var bebodd av Walter Miln. Heldigvis har alle senere eiere vernet om disse malerier, og kun en brann vil kunne slette dem ut. Men brannfaren har vi jo overalt iallefall i vår by med sine alt annet enn ildfaste museumsrum.

Kjøpmann N.H.Knudtzon og sønner. Søren eller William må ha gjort et stort arbeide med Knudtzondalen i den tid de eiet gården ti da denne i 1846 gikk over til ny eier var der en besetning på 17 melkekuer, 1 okse og 2 hester. Gamle N.H.Knudtzon og hustru Janiche levte ~~XXXXXXXXXX~~ sine siste år i Trondhjem, hvor han døde i 1842. Enken Janiche levte ennu noen år, og Knudtzondalen til - hørte hende til 1846.

KNUDTZONDALEN.

Av O.Y.

Deres søn Søren var morens verge hvad hendes eiendomme her i byen angikk, og ifølge tradisjonen var det Søren i foreldrenes fravær hadde styrt med gården.

Sen 30 juli 1846 solgte Janiche Knudtzon gården til hr. Hans Larsen Dahl for 2250 spd. (9000 kr) med besetning og gårdsredskaper. Denne nye eier kjempet imidlertid med økonomiske vansker.

I 1853 blev han stevnet til forlikskommisjonen av l. pr. panthavere: Jomfruene Struck i Trondhjem for en misligholdt obligasjon på 2500 spd. - I 1855 blir gården ved tvangsauksjon overtatt av 2. prioritets panthaver: Gregorius Aune fra Rindalen. Bare noen dage efter selger denne gården til John.P.Glærum for 3200 spd. John.P.Glærum var fra Surnadal. Han hadde i 1845 kjøpt et bruk i gården Telstad i Surnadal, men senere har han solgt dette og flyttet til Knudtzondalen som eier. Den 16 april 1883 selger han Knudtzondalen til sønnen Peder J Glærum for 3200 kr. og kår. P.J.Glærum døde ifjor, og nu drives gården av hans unge søn Jon.Glærum.

Hermed noen erindringer om arbeidet og andre forhold på gården Dalen ved århundretskiftet og årene fremover.

Det kan være vert å nevne at jeg sammen med min bestefar Flyum var i kirken under midnattsmessen ved århundret - skiftet, hvor prost Brinchmann forrettet. Kirken var fuldsatt mens vi satt på en reservert benk rett under talerstolen. Prost Brinchmann var en personlig ven av min bestefar, idet de satt i forlikelseskommissjonen sammen. Jeg ble forøvrig konformert av Brinchmann i 1908 da han gikk av for aldersgrensen. Hans etterkommer ble Andreas Grasmo.

Belegget på gården ved århundredskiftet var serdeles stort. Føtten min far og mor med syv barn: Jon, Asbjørg, Arna, Arvid, Ottar, Borghild og Sigrid. Desuten bodde mine besteforeldre Michael og Anna Flyum med sønnen Gundbjørn (skipstømmermann) og datteren Bergliot som var butikkdame hos tobakshandler Ludvik Flor, før hun ble gift med skipper Johan Tingvold. Av tjenerskap hadde vi to drenger en melkegutt, en en budeie, en kjøkkenpike, samt en barnepike. Om sommeren hadde vi desuten i tillegg 5 - 6 slåttekarer og 3 rakere. Hertil kom også laksefiskeren som dengang bodde her så lenge som sesongen varte. Som laksefisker ved århundredskiftet var Ola Nålsund her. Han ble også kaldt for Øla Volla. Senere kom Børre Vulvik. og fra 1914 Magnus Einseth som ble her helt til 1958

Drifta på gården vil jeg betegne som heller tungvint, ettersom mesteparten av de største grøftene på innmarka stod åpne. Den lengste var sikkert den som hadde sitt utløp midt inne i Stormyra og som stod åpen helt ned til Øvervågen. Se forøvrig innrammet kart over gården Dalen utarbeidet av min onkel Andreas Glærum. Arbeidet ble på denne måten temmelig vanskelig gjort på tross av at solide stenbroer forbandt de mange parseller

Slåttonna især ble vanskelig gjort, selv om vi allerede da hadde ei Wood slåmaskine og S.H. Lund hesterive. Det meste måtte nok slås med ljåen. Det ble mest såtetørkingen endel ble også hengt. Hersjastreng fandtes ikke men det ble brukt tjeretaug

Innkjøringa syntes jeg var mest interessant. Det ble brukt kjemriver å laget store høikjemmer som ble lakt på hinanden over en solid staur. Oppå hele greia ble så lakt ei såkaldt høitang og det hele ble så reipet sammen med stauren og med forenede krefter rullet opp på vogna. På låven ble så lasset rullet av igjen å hivet opp i stålet. Men i 1910 fikk vi arbeidet den første høikorga på ei firhjulavogn som vi fremdeles har i bruk men nu omarbeidet for traktor. Mester for denne vogna, som ble håndarbeidet her på gården var en bygdehåndverker fra Bådalen som het Isak Nedal. Han var snekker, smed ja kort sakt altmuligmann og han arbeidet alt stert og solid.

Låvebygningen som nu var over 100 år gammel begyndte å bli skrøpelig og da spesielt taket. Det kan først nevnes at låvebygningen samt en melkekjeller av sten ble oppsatt i ca 1770 av Walter Miln som da var eier her. Vånegården ble først flyttet hitut i år 1806 av N.H. Knudtson. Vel i 1914 ble så den store og omfattende reparasjon av låven foretatt.

I fjøset ble innlakt en stor jernbjelke for å holde taket over fjøset. Det var svære dimensjoner i takåsene over fjøset men støttene mellom båsene som holdt taket begyndte å bli dårlige i bunnen og ga etter på grunn av den svære tyngden av høiavlingene. Taket som før var bygd med brudte gavler ble revet helt av. Se gammelt fotografi. Nye 5x7" takåser ble lakt men uten gavltak. Mot syd ble pålakt tro med papp og krumsten som før mens hele taksiden mot nord ble dekket med bølgeblikk. Bortsett fra at stormsterk storm har kastet av enkelte små partier har stentaket vært meget stabilt. Bølgeblikket fra 1914 ble utskiftet etter 45 år og det viste seg da at det var serlig undersiden som hadde tatt mest skade og dette sikkert på grunn av høidampen.

Samtidig med låvereparasjonen ble det også innmontert høiheis, hvorved høiet kunne transporteres etter skinner i taket og derfra dompes hvorsomhelst. Høiheisen har vist seg meget praktisk og har lettet arbeidet på låven i vesentlig grad. Den brukes fremdeles.

I tillegg til denne store låvereparasjonen ble det også bygget helt nytt frauhus av stavverk. Det gamle var bare et spontekket tak søå lå helt ned på murene. Her ble det nu plass til vogner og redskaper

Av min far hørt jeg at gården eiede en båtstø hvor nuverende Grågården ligger. Melka ble kjørt hit ned og fraktet pr. båt til Nervågen, hvorfra melka ble omdelt. Dette var før Krana veien var ferdig og før min tid.

Utkjøring og omdeling av melka er et kapittel for seg. Melka ble omdelt to gange daglig men på søndag bare om morgenen. Det var ikke noe letvint arbeide å vere melkegutt. Kl. 7 hver morgen måtte en dra avsted for å nå kundene førend barna gikk på skolen kl. 8. En måtte om sommeren bestandig bruke håndvogn og om vinteren kjelke da hestene som oftest var i traden både dag og natt. Det var bare lørdagskvell og søndagsmorgen vi aller nådigst vi fikk bruke hesten. Grunnen til at hestene som regel var opptatt var at gårdbrukerne i byen dengang hadde med renoveringen i byen å gjøre. Hver gårdbruker hadde hver sin zone. Om sommeren var det bare nattkjøring av dogjødsla og bosskjøring om dagen. Det var et tungt og ufyselig arbeide ~~arbeide~~ både for hest og kar. Bosset var ikke som nu bestående av plastposer og pappkartonger nei det var mest en kompakt masse av kull - og vedaske samt fille og ben. Bosset ble godt utnyttet til grøfte-påfylling og til å kle knauser og bergnabber o.s.v.

I slåttåna var det å tørne ut kl. 6 om morran og slutt kl. 7 om kvellen med $\frac{1}{2}$ t pause til frokost $1\frac{1}{2}$ t middag og $\frac{1}{2}$ t mellemmat. Det var budeia og kjøkkenpika som sammen sørget fo melkinga. inntill vi i 1938 fikk innstalert melkemaskiner. Men også med disse skulle vi til å begynne med få mye bryderi, da strømmen gang på gang slo klikk under krigen. Da måtte vi til med håndmelking alle som en. _ _ _ Med hensyn til kuantall, utbytte etc. henvises til min fars utarbeidede melkeregnskap.

Det ble hvert år i mai og juni tatt en masse brentorv som bruktes til koking og oppvarming

Mye jord ble på den måten oppbrennt hvor det ellers kunne ha blitt god dyrkningsjord .I min tid var det vesentlig i utmarka og den store myra nord for Stormyra som ble tatt. Fra før var var store arealer oppe i Innlegget både i innmarka og i utmarka oppbrennt.Torvtakinga minket suksesivt ettersom elektrisk lys og kraft fikk innpass og fra 1940 ble det helt slutt.

Med hensyn til vannforsyningen må etter datidens forhold betegnes som tilfredsstillende da vi hadde innlakt vann fra egen dam.Trykket var ikke noe å skytte av,men det rant da. inntil vi ble tilkoblet Bolgvannsledningen fra Hagelinsveien og opp gjennom hagen.Senere fra Dalaveien

Det var ikke mye å beskjeftige seg med i fritiden men kino kom da omsider.Desuten gikk det ut på skolapping,rep- arasjon av seletøy etc.En stor forandring på dette ble det når ~~man~~^{en} kunne lytte på radioen.Jeg kan aldri glemme da jeg første gang hørte tale og musikk fra eteren.Det var i 1925 jeg fikk mitt første hjemmelagede apparat laget^{av} valtmuligmannen Henrik Vikene som dengang var min partner som revisor ved Nordmøre Slakteri.

Den 1/7 - 21 overtok jeg gård og grunn og for at utbetale mine søsken måtte jeg oppta et i hypotekbanken på ^{lån} Kr.20000,- Jeg var ellers temmelig blakk da jeg etter første verdenskrig satt igjen med en meget stor gjæld da jobbetidens forhåpninger ramlet sammen. Jeg prøvet meg som seifisker på sildehavet en vinter.Litt ekstra tjente jeg men dog minimalt. Neste år tok jeg hyre som fast fisker ombord i dampskipet " Skarven " Fisket foregikk dengang på svarteste vinteren.En og annen fangsten hadde vi men ikke noe storfiske.Først i februar samme år byttet vi garna med snurpenota å drog så på vårsild - fiske ved Haugesund.Her fisket vi ganske bra men prisene ramlet sammen og det ble vanskelig å kvitte seg med silda.Prisen på en sror stamp "strokk" var bare 50 øre.Når oppgjøret kom var lotten kun Kr.38,- Altså ingenting å bli rik av.

72. Silde overtok jeg
et banklån på
50 000,-

Wæll, min far hadde tatt sitt store løft ved den omfattende reparasjon av låve og uthus og nu stod det til meg å rette på de mange mangler ved vånehuset som trengte en hovedreparasjon. Gulvene var nedslitte mange dører og vindu måtte skiftes. Dertil hadde hele huset en tendens til å mer og mer ^{å sige} mot nord.

Det var blitt meg fortalt at huset stod med fasaden mot hagen i den første tiden etter flyttingen hitut. Dette har jeg liten tro på da adkomsten hitut ble vanskeliggjort selv om det var plasert lenger mot vest. Hvorom alting er ble huset meget uomtenksomt påasert på sin nuverende tomt uten fast grunn med undtakelse av hjørnet mot øst. Dertil stod skorstein, grue og bakerovn på ei stor steinrøis. Ellers var det bare myr og store fururøttet. I den senere tid ble det gravet ut en kjeller i nedre ende av huset for oppbevaring av næpe og grønnsaker. Dette gjorde at huset fikk øket tendens til å sige mot nord. Nu var gode råd dyre. Jeg ble snart klar over at det var nytteløst å foreta noen reparasjoner førend huset fikk støtte på fast grunn. Dette måtte nødvendigvis bli et storarbeide som jeg ikke kunn kom utenom men det manglet ikke på advarsler da jeg ymtet om mine planer, men det hjalp så lite.

Jeg gikk forsiktig fram og grov først ut bakgården, hvor store stenheller var lakt direkte på myra. Herfylldtes med sten til grunnen. Samtidig som dækket her ble støpt, ble også den nuværende septiktank plasert for avløp av kloakk og vask. Deretter tok jeg fatt på den store utgravningen under huset, hvor hundredvis lass myr ^{4 1/2 borkjeir} jord. Dette måtte gjøres etappevis etter som det fandtes fast grunn å sette forstøtninger på. Det var både et tungt og resikabelt arbeide som ofte ble utført til langt på kvell. I takt med denne utgravinga måtte vi også rive ~~nye~~ grua bakerovn samt skorstenen fra grunnen av til midt oppe i annen etasje. All steinen som dette stod på kom nu godt med til fylling i grunnen. Omsider ble da hele kjelleren utgravet og det ble gjort ~~for~~ forgjæves forsøk på å skru huset opp i rett plan. Vi brukte vore to store husskruer dertil hadde vi to "konger" i lån fra et skipsverf. Noe kom nokk huset opp men dette bevirket bare at vinduene sprang og dørene låste seg fast og forsøket måtte oppgis.

Det neste ble å støpe solide grunnmurer under hele huset. Samtidig ble også murpipen støpt fra fast^{grunn}vi kjelleren til sammenskjøtningen i i annen etasje. Dette var et meget komplisert arbeide da det kom i konflikt med brannmurer, trappeoppgangen.

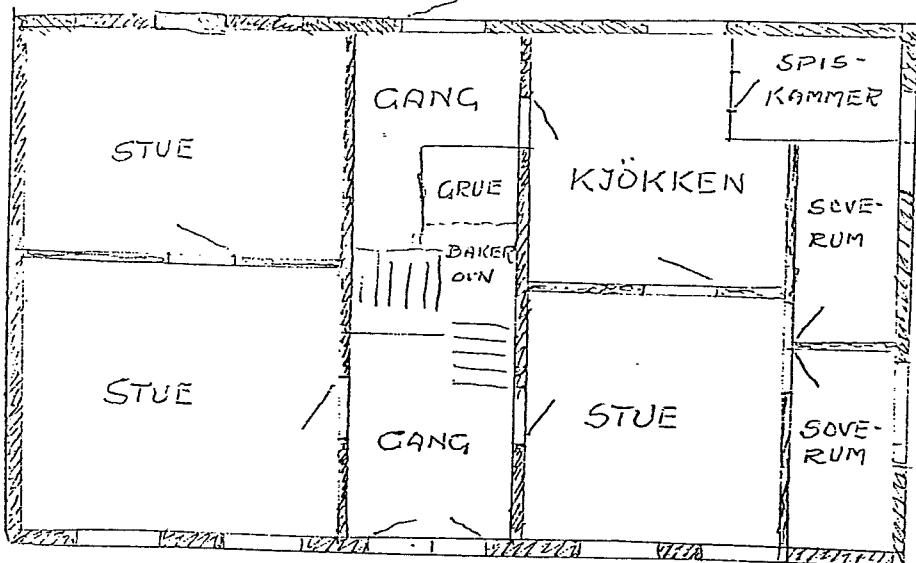
Det viste seg at den faste grunn under huset skrådde 30° fra østre til vestre hjørne. Det ble derfor temmelig dypt på v. hj. Her måtte en pæle stolper ned i myra til fast grunn. Når kjelleren var ferdig rummet den vaskerum med bryggepanne, frostfri plass for poteter og grønnsaker m.m. En ulempe ble det idet høyden ble i laveste laget. Dette på grunn av vannavløpet.

Det var nu gitt grønt lys reparasjoner oppe i huset. Her ble det ettersom tid og midler tillot det gått fra rum til rum. Alle gulvene ble etterhvert opprettet og innlagt nye med lenoliumsbelegg, ~~væggene~~ alle skjillevegger ble også opprettet å avstivet. Nye svingtrapper innmontert. De gamle var såkaldte reoptrapper. Flere nye vindusfag ble innsatt.

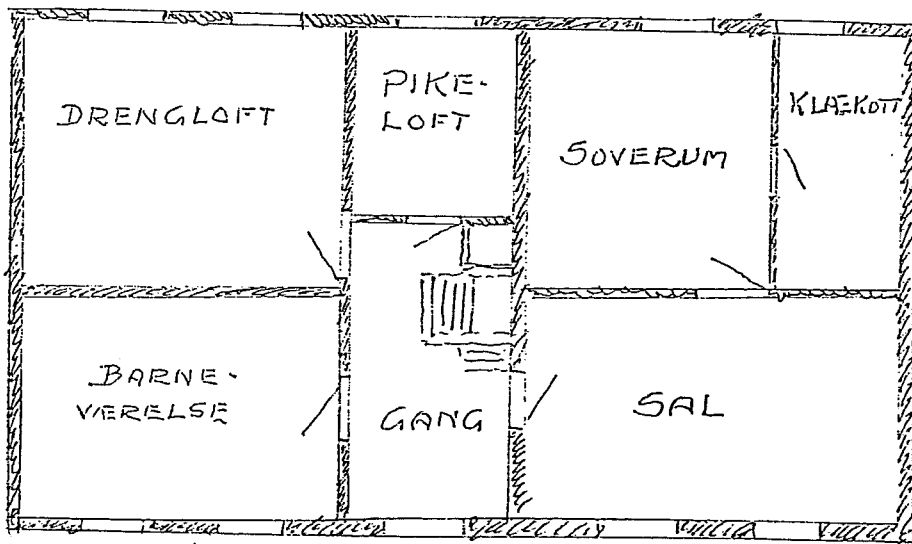
På vedlagte skisse, vises hvordan værelser og døråpninger så ut før reparasjonen.

Den siste og nyere ominnredning av fjøs og låve hører den nyere tid til.

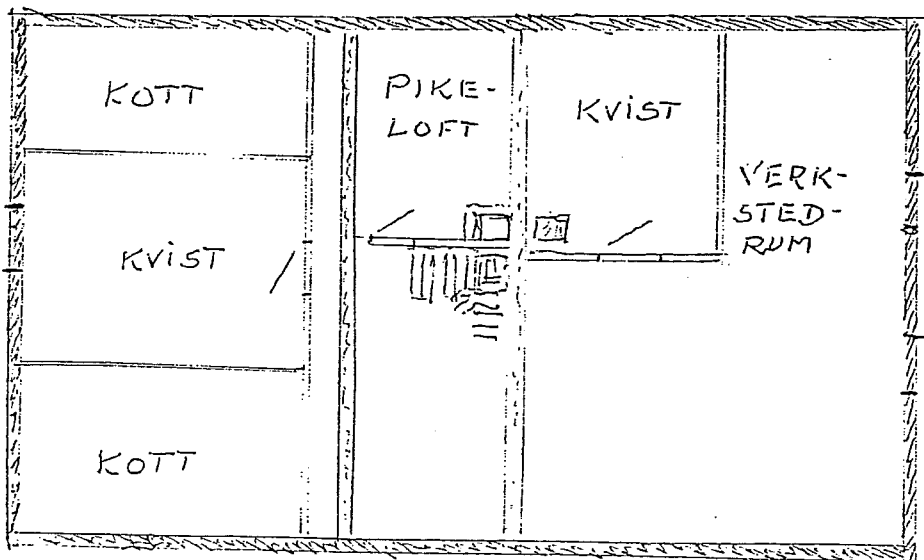
1ste etasje

2de etasje

LOFTS etasje

PLAN OVER
VÅNEGÅRDEN
VED ÅRHUNDRED-
SKIFTET 1900

Kulturminner og kulturhistorie

Steinalderplasser

De første spor etter kultur innenfor Atlantenområdet er gjort på vestsiden av Langhaugen, her kalt Dalehelleren. I Laskenområdet finnes også funn,- hellere . Se vedlagt kart. Her er det funnet boplasser fra steinalderen dvs. Fosnakulturen.

Knudtzon-perioden

Størsteparten av analyseområdet, og i alle fall det området som skolen er tenkt lokalisert i, ligger under Dalen gård, også kalt Knudtzondalen, etter en av de tidligere eierne, Nicolai H. Knudtzon.

Det var imidlertid skotten Walther Miln som først; " bygslet og opdyrket et mindre jordstykke og opsatt stengjerde omkring, bygget et uthus, som bestod av lade, fjøs og sauehus ", i det som da ble kalt Øvre Fosenvågen (Ytterstad 1927). Han har altså drevet det første gårdsbruk i Dalen, men han bygget ikke vånehus. Dette hadde han i byen.

Miln tok handelborgerskap i Kristiansund i 1778 og døde i 1799. Hans enke giftet seg på ny, men solgte uthuset og Milns vånegård i byen til N.H Knudtzon. Han døde stedet for Dalen. Samtidig kjøpte Knudtzon et stykke vest for gården (Dalabrekka og vestover). Året etter kjøpte han hele strekningen til Dunkarsundet. I årene 1808-1810 ble det drevet nydyrking og grøfting, og Milns vånegård ble flyttet fra byen og satt opp.

I Våningshuset i Dalen gård finnes noen meget interessante malerier. I andre etasje er storsalens vegger dekket av malerier. Motivene er gammeltestamentisk samt astro-matematisk, med norsk eller engelsk tekst under. Milns hus med maleriene må ha vært arnested for en egenartet religiøs etisk kultur. Kanskje frimureri? Hvem maleren/malerne var er uvisst. Trolig fikk W. Miln bildene malt i 1770-90.

Da Knudtzon døde i 1846 hadde gården 17 melkekuer, 1 okse og 2 hester. I perioden 1846 til 1855 hadde Dalen gård tre ulike grunneiere. I 1855 kjøpte John P. Glærum fra Surnadal gården for 3200 spd. I dag eies gården og deler av analyseområdet (bla der skolen skal ligge) av hans oldebarn. Folkeparken (friområdet) som er en stor del av analyseområdet eies av Kristiansund kommune.

Jordbruk og drift

Jordbruket i området bestod hovedsakelig av melkeproduksjon og sauehold. For å skaffe dyra mat ble store områder dyrket opp. Av arealregnskap på kart fra 1880 er beregnet arealet med eng ca 1780 ar av gårdens totale areal på ca 3000 ar. Da var områdene hvor vi finner idrettsanleggene, campingplassen, Dalabrekka og Hagelin dyrka mark. Det siste området som ble dyrket opp er Brannsletta (flat slette i retning Dunkarsundet som i dag er bevokst med gran). Ble kalt Brannsletta etter forballaget Brann fra Vågen som brukte den til trening.

Arbeidet på gården var krevende. Om sommeren bodde det 5-6 slåttakarer og tre rakere på gården. På 1930 tallet ble det et år kjørt inn 360 lass høy på låven. På gården bodde det ved 1900 mor, far, syv barn, to besteforeldre med datter og sønn, to drenger, en melkegutt, en budeie, en kjøkkenpike, en barnepike, og i sesongen kom laksefiskeren. Totalt kunne det tidvis bli lagd mat til ca 25-30 personer på gården.

Steingjerdet som går fra Dalen gård forbi gymnaset og videre over Høggaugen og mot Dunkarsundet, er det noe uvisst hvem som påbegynte. På kart fra 1880 er steingjerdet vist. Se vedlagt kart? Steingjerdet ble stadig utbedret og hadde funksjon å holde dyra på utmarka. Steingjerdet er stedvis godt bevart og er et morsomt element i landskapsbildet.

Saubeitet var hovedsakelig nord for Langhaugen, mens krøttera ble sluppet ut i marka etter slåttonna. Slik ble vegetasjonen holdt nede i store deler av området. Området ble godt utnyttet. Til og med på Eaholmen ble det satt i land sau. Etter hvert som byen vokste og områder ble ervervet til annet bruk ble det umulig å drive jordbruk lengre. På 1960 tallet ble noen sauer holdt i innhegning ved området som ny skole er tenkt lokalisert. Dette saueholdet opphørte ca på midten av 60 tallet.

Området er stedvis meget skrint. Tidligere hadde gårdbrukerne i byen som oppgave å tømme doene og boss for byens befolkning. Hver gårdbruker hadde sin sone. Dette beskrives som et ufyselig arbeid. Dogjødsla ble fylt i uthus før den senere ble kjørt ut på jordene. Bosset ble utnyttet til grøftepåfylling og til å kle knauser og bergnabber.

Det ble tatt ut mye torv i området. Først innenfor Innlægget, senere på myra nord for Stormyra.

I dumpa rett nord for Gymnaset, i det området ny skole er tenkt lokalisert, ble det dyrket poteter på 50 og 60 tallet.

Steingjerdet i "Folkeparken".

Kommunen ervervet store deler av området i 1952 til friområde. Dette friområdet ble kalt Folkeparken og skulle være et turområde for folket i Kristiansund. I dag kaller imidlertid alle hele området for Folkeparken. Atlanten stadion åpnet i 1962. Gymnaset kom i 1967. På slutten av 60 tallet var mange skolebarn i byen med på å plante gran utover haugene.

Fisket og Dalabergan

Området på Dalabergan var viktig. Huset på Bergan er gammelt. Inn i Dalabukta kom det båter med fisk. Fisken ble vasket i fjæra, og bergene ble benyttet til klippfisktørking. Bergknausene i området der skolen er tenkt lokalisert ble rensket for jord, og fisk ble lagt utover for tørking. Sistemann som leide areal for å tørke fisk her var en tustnaværing. Dette skjedde rett etter krigen.

På Litj-eaholmen tok fiskere under krigen i land hval som ble partert. Dette kjøttet var et verdifullt tilskudd, i en tid hvor det var lite å få tak i.

Naustene har kommet i den senere tid. Det største-naustet, "Seilarnaustet" kom først. Bryggen på Bergan kom før naustene igjen (stod tidligere noe lengre vest).

Når det var badevær, badet jentene i Jentabukta (lengst nord) og guttene i Guttabukta (Guttabukta ligger innenfor Hagelinområdet og er fylt igjen).

Laks ble fisket utfor Kleppen. Den siste Laksfiskeren het Einseth og bodde i naustet i Lasken.

Krigen

Under krigen ble området og deler av gårdsbygningene "besatt" av tyskerne. På Kleppen ble det satt opp en stor lyskaster (denne ble av tyskerne kalt Anton). Området syd for Langhaugen ble minelagt. Minene ble tatt opp etter krigen av tyskerne selv. Under krigen var det forbudt å ferdes i området fra Dalen gård til Hinnakleppen. I området hadde tyskerne 2 stk 20 mm luftvernkanoner (dansk merke; Madsen).

Veiene utover mot Lasken og Kleppen var delvis bygd før tyskerne kom, og var en del av det O.Ytterstad kaller for Storrundt. Tydeligvis en mye brukt turløype. Nordmenn som arbeidet for tyskerne utbedret veien utover mot Kleppen.

(av Jan Brede Falkevik, reguleringsavdelingen okt 01)

Vedlegg:

Kart: Kulturhistorie

Kart: Utsnitt av kart fra Dalen gård, 1880, Andreas Glærum

"Knutzondalen" av O.Ytterstad 1927.

"Erindringer om forhold på gården Dalen ved århundreskiftet" av Jon Glærum.